

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Bornemisza Anna halálára kiadott kárta. Kétszeres megbecsüléssel kell fogadnunk a mult homályából újonnan felbukkanó minden egyleveles nyomtatványt, mert ebből az egészen sajátos nyomtatványfajtából bizony elég kevés jutott korunkra. Az alkalmi, aktuális tartalmú egylevelesek sorsa általában mindenkor ugyanaz volt, mint ma: megőrzésükre múlandó eseményhez kötött szerepük betöltése után senki sem gondolt. A régi magyar nyomtatványok korából mindössze alig száz ismeretes belőlük. Ezeknek is háromnegyed része a XVII. századból való. A halálesetekről, lakodalmakról, névnapokról, vizsgákról és hasonló efélékről kiadott megemlékezéseknek, verseknek nálunk a XVII—XVIII. század volt a virágkora. Ami kevés megmaradt belőlük, az még leginkább olyan családok emlékgyűjteményéből, egyházak és iskolák lomtárából kerül elő, amelyek valamiféle kapcsolatban állottak az emlékezetre méltónak tartott eseménnyel. Mert hiszen ezeket az egyleveleseket keletkezésük idején ritkán méltatták arra, hogy egy komoly könyvtár másnemű féltveőrzött kincsei között helyet foglaljanak. Családi és szerzői kapcsolatoknak köszönheti fennmaradását a most ismertetendő BORNEMISZA ANNA fejedelemasszony halálára írt kárta is, amelyet a TELEKI grófok őriztek meg családi ereklyéik között s amely jelenleg TELEKI DOMOKOS gróf tulajdona.

A nyolc darabból összeragasztott, egyoldalasan nyomtatott levél mérete 109 × 73.3 cm. Szedéstükre a keretdísszel együtt 97.1 × 61 cm. A kárta igen díszes kiállítású. Széles, hatsorosán láncszemekből, virágokból és levelekből összeállított keretbe foglalt felület felső egyharmadán a következő szöveg olvasható: EMLEKEZETNEK ROMOLHATATLAN SZEGELET // KÖVE, // MELLYET NEHAI KIVANATOS EMLEKEZETV MELTOSAGOS ES NAGYSAGOS // BORNEMISZA ANNA // FEIEDELEM ASZSZONYNAC, &c. &c. // ELSŐ APAFFI MIHALYNAK // Iften kegyelméből Erdély Országá dicsiretes Fejedelmének, Magyar Ország Réseinek Vrának, Székeljek // Ispánnjának, igaz Vallálunk végső fennálló OBlopának, &c. //

Szerelmes tülle megvált Házastársának, az Anjaßentedjház Dajkjának, Igjefogjottak Patronájának, érdemfesk // jutalmaztato Tärhazának; ez Haza édes Annjának. &c. &c. // KI minék-utána Nagy tekintetű Szűlék által e' világnak edgy-máft üzdögélő változólockal, ottan ottan meg-ujjúlo Theatrumára bé-lépett, és ama' nagy dicsiretes s-örök emlekezetre méltó Fejedelmi RAKOCZI Háznak fényes Napjának LORANTFI // SUSANNA Fejedelem Aßßonynak, lábainál tökéletes fegyhetetlenségben fel-neveltetett volna; Isten, mind irgalmasságának, s-mind ellene álhatatlan hatalmának, édes Hites tárfa, Szerelmeli s-maga fzemélyében tanito példájúl ki-tétetett. Mert // az elfő házalsági örömenek valóságát s-boldogságát, még elzében-is alig vette, hogy már Szerelmes Társátul, hazánk korbácsolására szűletett pogány Nemzetnek keferves rabságára valo vitettetésével, meg-foßtattott; ugy mindazonáltal, hogy // csak hamar a' vasak helyett, fényes Coronával; a' fzeny helyett, Fejedelmi ékességgel; rabság helyett, nagy Méltósággal, ugyan annak Istentül valo ajándékoztatásával, megvidámittatott annyira, hogy az ólta tapaszaltalon tapaszaltal az APAFI // Háznak hogy az Isten minden igyét s-baját maga kezére vette, s-ugy forgattya hogy mind külső, s-mind belső kebelében hordozott belső ellenségének véres szándéka soha elő ne meheffen, és ma jus Izerint ezt mondhafla: ISTEN AZ APAFI HAZ // OLTALMA. Méltóság-béli állapottyának első fengéje, az után-is terhes nyughatatlanságának meg-édefitője s-enyhítője mind két ágon lévő Magzatinak szűletéle vala; de ezekben-is oh melly hamar szomorú halál által lett el-mulálockal meg-fzomorit // taték ez az Edes Anya! Nem-is vólt egyéb hátra, hanem hogy minden reménségének s-kévánságának fummája zárattatnék, szeme előtt nevedekd, s' Székiben helyeztetendő Méltóságos Iffiu APAFI MIHALY válaßtott nagy reménségű Fejedelmünkben, // Kit mint drága kincset ez Hazának szűkségére nagy szorgalmatofsággal tart és nevel vala, midőn maga-is elmét meg-bádgyaszto, halalnál keferveflebb, nyólcz estendeig tarto, lelkének és teltének el-hárithatatlan nyavalyájában esék, melybül akkor mene- // kedék-ki, mikor lelkét annak a' kitül vőtte vala csendeffen vízfzla-adta, teltét az földben melyből vétetett vala, Fejedelmi Házastársának, árván maratt Virág szálának, Uri Attyafiaiának, ez meg-árvahodott Hazának, s-ebben az Ecclesiának el-felejthe // tetlen szomorúságára s-gyálfzázára, a' boldog fel-támadálnak reménsége alatt el-temetni hagyta. Halálának szomorú alkalmatofságával állitott és emelt-fel // A' TELEKI HAZ UDVARI SCHOLAJA GERNYESZEGEN // M DC LXXXVIII Efstendőben.

E tipikus barokkfogalmazású feliratot a kerettel azonos ornamentekből alakított záróléc választja el az alatta következő versek-

től, amelyeket ugyancsak a keretdész elemeiből készített elválasztóléccekkel négy hasábian nyomtattak ki. A második és harmadik hasábian alatt kettős keretdészek között az impresszum áll: Nyomtatt. KOLOSVARATT NEMETHI MIHALY által M DC LXXXVIII.

Az első és leghosszabb verset, amelynek címe *Az Elet nyavaly, Az Halál orvofság*, az ifjabb KÖLESÉRI SÁMUEL, a későbbi híres orvosdoktor írta, aki 1687 táján költözhetett Erdélybe, ahol először úgylátszik TELEKI MIHALY kancellár portáján telepedett le, talán mint ennek udvari orvosa. Legalább is a 24 szakaszos bölcselkedő költemény alatt egyszerűen csak így áll a neve: DOCTOR KÖLESERI SAMUEL. Az tehát nem derül ki belőle, hogy a TELEKI-ház udvari scholájával miféle kapcsolatban állott. Mivel pedig az utolsó verset MAJTINI FERENCZ Tanító Mester írta, KÖLESÉRI aligha lehetett ugyanaz, bár nincs kizárva, hogy volt valamelyes része a TELEKI-fiúk nevelésében.

KÖLESÉRI versét összevetve a felirat szövegével, úgy tűnik, hogy ez a prózai rész is az ő műve.

Verse után TELEKI MIHALY kancellár négy fiának költeményei következnek. Ezek egyikének sincs külön címe. Az első LÁSZLÓ írta, aki 1714-ben mint Fejér vármegye főispánja halt meg. A másodikat JÓZSEF, aki később szintén Fejér megye főispánja és a marosvásárhelyi református kollégium gondnoka volt; meghalt 1732-ben. A két ifjabbik fiú: PÁL és SÁNDOR születésének éve is ismeretes. PÁL 1677-ben született s később Nagyenyeden tanult, majd külföldi akadémiákon járt s beutazta Európát. Tudós ember hírében állott. Egyébként az ő unokája volt a Cid-fordító TELEKI ÁDÁM. BORNEMISZA ANNA halálakor mindössze tizenegyéves volt. A legkisebbik fiú, SÁNDOR, pedig ugyanekkor csak kilenc évet számlált. 1679-ben született s mint tudománypártoló főúrnak, aki a külföldön tanuló magyar diákok segélyezésére is sokat áldozott, BOD PÉTER neki ajánlotta *Magyar Athenás*-át. Fia, TELEKI SÁMUEL alapította a nagyhírű marosvásárhelyi Teleki-Könyvtárt.

Valamennyi költemény az életről, az elmúlásról, a fejedelmi méltóságról, a változó sorsról és az isteni kegyelembe vetett hitről zengedezik. A kis PÁL és SÁNDOR — zsenge korára való tekintettel — valószínűleg nehezen birkózott meg a versírással. Alighanem a jó KÖLESÉRI SÁMUEL vagy MAJTINI FERENC tanítómester uram tolla alól kerültek ki az ő nevükkel ékeskedő ritmusok is. Sőt a másik két fiú sem lehetett olyan idős, hogy költeményeik egy kis igazítást el ne szenvedhettek volna.

Feltűnő, hogy a kancellár legidősebb fia, aki szintén MIHALY volt, nem szerepel a versírók között, pedig ő az egyetlen, akinek irodalmi munkásságáról eddig is tudunk. BORNEMISZA ANNA halála

után egy évvel, 1689-ben lefordította és kiadta WEBER ÁDÁM J.: *Fejedelmi lélek* című munkáját, melyet ifjú APAFFY MIHÁLYNAK ajánlott (R. MK. I. 1373.). Ügylátszik BORNEMISZA ANNA halálának idején már nem volt a geryeszegi udvari schola „tagja“.

A szerző nevével ellátott utolsó költeményt, amint említettük, MAJTINI FERENC tanítómester írta. Utána BE-REKESZTES cím alatt még egy hatszakszos vers következik, amely BORNEMISZA ANNÁT, mint a TELEKI-ház kegyelmes asszonyát dicsőíti, kit „*Isten nyugofson-meg a' Szenteknek farsán*“. Ez utolsó vers szerzője nincs feltüntetve.

Kár, hogy ez az eddig ismeretlen, szép egyleveles nyomtatványunk nem teljesen ép. A második és harmadik hasáb közepe táján terjedelmes egérrágta rész üres papírral van kifoltozva s így TELEKI LÁSZLÓ és TELEKI JÓZSEF verse meglehetősen csonkán maradt ránk.

VARJAS BÉLA.

Mikes Kelemen könyvtára? ERNST LAJOS gyűjteményének aukcióján, egyebek mellett megvásárolta a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára a PÁRIZ—PÁPAI-szótár első kiadásának, *Dictionarium Latino Hungaricum* . . . Lőcse, 1708. (RMK. I. 1746.) egyik példányát. Könyvtárunk e műből több példánnyal dicsekedett már eddig is, s hogy mégis igényt tartottunk rá és megvásároltuk, az ERNST LAJOS példányának értékes, irodalomtörténeti tanulsággal szolgáló provenienciájának tulajdonítható. ERNST különös szeretettel szerzett meg gyűjteménye számára szerzői dedikációval ellátott példányokat éppúgy, mint olyanokat, amelyek történelmünk nagy személyiségeinek birtokában voltak. A fenti könyv ERNST LAJOS gyűjtőkörének utóbbi csoportjába tartozott: MIKES KELEMENNEK volt a tulajdona, Rodostóban.

A jelen Páriz-Pápai-szótár előtörténetére vonatkozó adatokat és az előtörténetet igazoló, a könyvben olvasható kéziratos bejegyzéseket, ERNST LAJOS összeállítva kimásolta és egy irkalapra lejegyezve, beragasztotta a könyvbe. Idézzük az ő szavait: — HINDY ÁRPÁD tulajdonában (KULCSÁR ISTVÁN-féle hagyaték) levő régi könyvek között van PÁRIZ—PÁPAI F. latin-magyar szótárának, Lőcse, 1708-iki kiadása, fehér pergamenkötésben, melynek czimlapján olvasható: „*Mikes*“. Hátral pedig, az utolsó lapon, MÁRIÁSY ÁDÁM saját kezével beírás olvasható: „Ezen Dictionariumot hattam ad usum Parajdi István Uramnak úgy hogy a' midőn vissza fogom kivanni, minden exceptio nélkül tartozik meg adni. Datum Rodosto die 29 May 1734 Mariasy Adam“. Közvetlenül alatta más kézzel, de szintén régi írással: „Redeat ad Dominum, qui fuit ante Suum“. Az átelleni, legvégső lapon pedig szintén MÁRIÁSY írásával e pár szó: „Etiam az erszény etc.“ — Az eddigieken kívül mindössze két teljesen jelentéktelen lapszéli jegyzetet fedezhetünk fel a könyvben (I. kötet, 369. l. és II. kötet, 142. l.), bizonyító jelentősége azonban egyiknek sincs, a szótár anyagához kapcsolódó kiegészítés mindkettő.